

Türkiye'de Özyönetim: Teoride İyi Pratikte Zayıf

Alper Duman
IEU

May 9, 2014

İlgi Alaka

- Tez hocam Sam Bowles ve ilk tez fikrim: enformel sektörü kooperatif sektör haline getirebilir miyiz
- Mehmed Nezir Uca'nın yazdıkları ve meclis tutanakları (Halk Sektörü ve Millet Sektörü tartışmaları)
- Mondragon
- Empradas Recuperadas
- Murat Sertel ve Korkut Boratav

- OYAK, MEYAK, İYAK
- DESİYAB, işçi şirketleri
- Yeşil sermaye şirketleri: Kombassan, Yimpaş, İttifak v.d.
- Daha önemlisi İŞBANK ve OYAK grupları

Özyönetim

- Özyönetim (self-management) ile tasavvur edilen şirketlerin çalışanların kontrol ve idaresinde üretim yapmasıdır ve piyasa mekanizmalarını kullanmasıdır.
- İşçi şirketleri veya kooperatifler temel birimlerdir.
- Ancak kamu işletmelerinin de bu prensiplere göreceli olarak uyma potansiyeli mevcuttur. Temelde işçi katılımı ve kısmi işçi kontrolü.
- Şirketlerin ve kamu işletmelerinin yapılanmaları üretim araçlarının kimin mülkiyetinde/kontrolünde olduğuna bağlı olarak şekillenebilir.

- İşçiler yönetim kurulu üyelerini ve idarecileri seçerler.
- Bir anlamda demokrasinin emek süreci ve üretim ilişkilerine egemen olması demektir.
- Sorun özyönetimle etkinliğin beraber yürüyüp yürümeyeceği ve bölüşümün nasıl ele alınacağıdır.
- Kuram çeşitli pencerelerden geliştirilmiştir
 - 1 Pratik uygulamalar ve tarihsel/karşılaştırmalı örnekler
 - 2 Mekanizma tasarımı
 - 3 İşbirlikçi oyun kuramı

- Yugoslav ekonomisinin temeli özyönetimdir.
- Yugoslavya 1952-1964 yılları arasında yıllık 8% büyüme ile büyük bir sükse yapmıştır.
- Sovyetler Birliği'nin büyüme hızı altmışlarda düşmüş ve merkezi planlama/kamu mülkiyeti sorgulanmaya başlanmıştır.
- Türkiye'de yeni bir birikim rejimi aranmaktadır.
- Ecevit 'demokratik sol' ile hem Sovyet tipi sosyalizmden hem de batı kapitalizminden mesafeli bir tutum almak istemektedir.

Ward-Domar-Vanek modeli

- İŞ (işçi şirketi ya da kooperatifi) neyi hedefler?
- İşçi başına düşen ortalama geliri
- Bu ilk modelin "ters" (perverse) sonuçları vardır (ilk bakışta)
- Şirket optimalde küçük kalacaktır ve çıktı fiyatları arttığında işçi-ortakları dışlamak rasyonel olacaktır.

- 1970'lerde bu model gözden geçirilerek düzeltilmiştir.
- Murat Sertel, International Association for the Economics of Self-Management Derneği'nin Başkan Yardımcısı (1978-1980) ve Başkanı (1980-1982) olmuştur.
- Sertel'i özyönetim literatüründe başlıca isimlerden biri Worker Enterprises (İŞ) modelidir.
- Bu modele dayanan piyasa dostu bir özyönetimin kapitalist sistemle etkinlik anlamında ikiz sonuçla vereceğini göstermiştir.
- Dahası gelir bölüşümü ve demokrasi güçlenecektir.

- Workers and Incentives, North-Holland, 1982;
"Profit-Maximizing Design of Enterprises through Incentives" (P. Kleindorfer ile), J. Econ. Theory, 20,1979;
"Workers' Enterprises are not Perverse", European Economic Review, 31(8), 1987
- Tüm bu çalışmalarda İŞ'in mekanizma tasarımı ile nasıl etkinliğe ulaşabileceği modellenmiştir.
- Temelde mantık emek ver sermaye simetrisine dayanmaktadır.
- Kapitalist şirketleri kar maksimizasyonuna yönelten hisse piyasaları ise İŞ ortaklıkları için de simetrik bir piyasa olmalıdır.

Boratav

- Sertel için etkinlik ana mesele
- Bölüşüm ve toplumsal/siyasi dönüşüm tali unsurlar
- Boratav'ın sosyalizm penceresinden özyönetim ve piyasa sosyalizmini değerlendirdiği görüşler son derece öğreticidir.

- Boratav üç ideal tipten yola çıkar
 - Yugoslav tipi: Mülkiyet toplumsal, kontrol ve idare işçilere aittir. İşçilere sadece asgari ücret garanti edilir. Kar maksimizasyonu için gerekli harcamalar yapıldıktan sonra işletme kazancın ne yapılacağına karar verir. Devlet sadece vergi alabilir.
 - Macaristan tipi: Mülkiyet, toplumsal kontrol devlet tarafından atanan yöneticilere aittir. İşçilere belirli bir ortalama ücret yanında performansa bağlı artı (bonus) ödemeler yapılır. Piyasa için üretim ve kar maksimizasyonu birinci tipteki gibi ana hedeflerdir. Kazançla ne yapılacağına yöneticilere karar verir. Devlet kazançtan vergi alır.
 - (Gönüldeki) Farazi tip: Mülkiyet toplumsal, kontrol ve idare işçilere aittir. İşçiler idarecileri/yöneticileri seçer. Ancak işçilerin de yöneticilerin de emeklerinin karşılığında kara endeksli bir ödeme yapılmaz. Tüm karlar kamusal bir havuzda toplanır. İşletmeler verimliliklerine göre sıralanır ve baz ücretler üzerine

- Birinci tipte işletme içinde antagonistik bölüşüm ilişkileri gözlenmez. Dolayısıyla birinci tip kapitalizmden gerçekten farklıdır. Bu tipte sorun işletmeler, sektörler ve bölgeler arası gelir dağılımıdır.
- İkinci tipte yöneticiler ücretleri maliyet unsuru görecekllerinden kar/ücret karşıtlığı ve dolayısıyla işletme içi antagonizma yaygınlaşır. Sonunda yöneticilerin egemen olduğu bir devlet kapitalizmine gidiş vardır.
- Üçüncü tipte yöneticiler toplumsal sorumlulukları gereği çok kar edip başarılı olmak isterler. Ancak ücretleri soyut toplumsal emeklerinin (kalifiye olsalar da) bir karşılığı olacağından ne işletme içi ne de işletmeler arası bölüşüm antagonistik olmaz.

- Bu üçüncü tipi Sertel modeline uygulamak ufuk açıcı olabilir.
- Ortaklık (membership) piyasalarında kamunun fon kaynağı olması
- Bu fonun da işletme karlarından yapılacak yüksek bir vergi kesintisi ile yapılması
- Tüm bunlar için kurumsal yenilikler ve kurumsal bir evrim gerekir.

Türkiye Pratiğı

- İşçi şirketleri Halk Sektörü'nün bir bileşeni olarak kurgulandı.
- Temel hedef göçmen işçilerin tasarruflarından yararlanarak çok ortaklı işletmeler kurmaktı.
- Göçmen işçiler yurda döndüklerinde istihdamları da sağlanmış olacaktı.
- DESİYAB destek verecekti.

- Kamu sektöründe katılımcılık ve özyönetim daha çok meclis tartışmalarında ve kağıt üzerinde kaldı
- Ecevit iktidarında 9 ay 440 Sayılı Kanunun değiştirilmesine harcandı
- Sendikalar ve işçileri temsil edebilecek örgütler projede katılımcı 'ortak' olarak görülmedi
- Toplumsal ve siyasal dönüştürücü rolü iyi anlatılamadı.

- Mehmet Nezir Uca'nın çalışmaları
- İşletmeler Bakanlığı, Halk Girişimleri Anket Sonuçları, 1979
- Üç tür girişim var
 - 1 Göçmen İşçi Şirketleri
 - 2 Halk Şirketleri
 - 3 Açık Şirketler

	Sayı	Göçmen	Yerli	Tüzel Kişi	Toplam
GIŞ	54	55898	14606	40	70544
HŞ	56	12966	48398	81	61445
AŞ	113	41337	81266	293	122891

İşletmeler Bakanlığı 450 şirkete anket göndermiş

- Sertel'in modeline göre ortak-çalışanlar arasında bir asimetri olmaması gerekir.
- Ancak İşletmeler Bakanlığı anketine göre sadece 96 şirkette böyle bir durum vardır.
- Üstelik sermayenin pk büyük bir bölümü çalıřanlara ait deęildir.
- Bir-Emek, İř, Poris ve Setař tüm çalışanlarının hisse sahibi olmasını ve yönetime katılmasını zorunlu kılmıştır.

	Sayı
Tarım	1
Madencilik	5
İmalat Sanayi	166
İnşaat	36
Hizmetler (Diğer)	15

	İstihdam	Yatırım
GİŞ	6649	4773600
HŞ	9993	10461400
AŞ	25425	29631600

Bir kişi için 30 bin dolar gerekiyormuş. Bu da o zamanki kişi başına düşen gelirin yaklaşık 30 katı demektir.

Sonuç ve Gelecek

- KAZOVA, GREIF ve diğer işletmeler
- İşçilerin primlerle özyönetime yavaşça geçebilme ihtimalleri
- Sosyalist/Sol kurumsal düzenleme projeleri bu konuları etraflıca düşünmeyi ve çalışmayı gerektirmektedir.
- Özellikle Gezi sonrası toplumsal/siyasal tahayyülde özyönetim mecralarını mikro ve makro düzeyde nasıl koordine edebileceğimizi araştırmak da hayatidir.